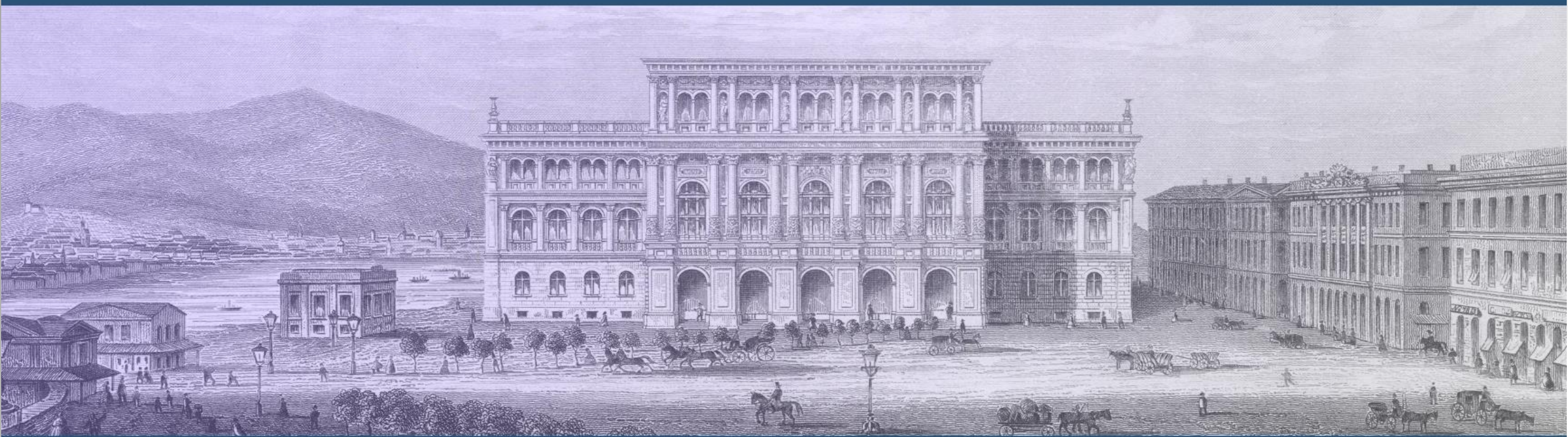

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

SZÉKFOGLALÓ ELŐADÁS

Szintaktikainak tartott jelenségek szemantikai magyarázata

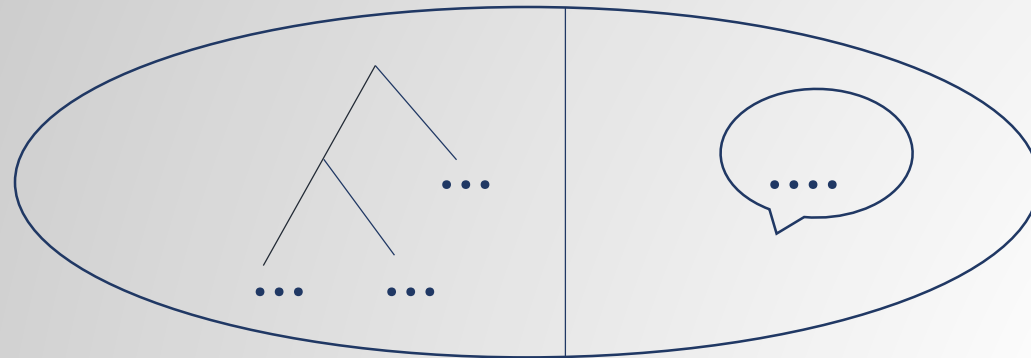
Szabolcsi Anna

Szintakszis vagy szemantika?

A mondat mint nyelvi jel egy mondatforma (hangalakot öltő szerkezet) és egy vele társított mondatjelentés egysége.

A grammatika feladata, hogy végtelen számú ilyen egységet állítson elő olyan módon, hogy meg is magyarázza a bennük rejlő szabályszerűségeket.

Ha egy mondatot az anyanyelvi beszélők “rossznak” tartanak, felmerül a kérdés, hogy a formában vagy a jelentésben van-e a hiba.

Miért rossz ez a mondat? Gyakran vita tárgya.

Számos olyan problematikus jelenség van, amelyet eleinte formainak tartottak, de ma a jelentés elkerülhetetlen inkoherenciájával magyarázzák őket.

		Szintaxis	Szemantika
Neg.	✓ Nem hiszem, hogy valaki is segített.	Klima 1964	Ladusaw 1979
polar.	✗ Azt hiszem, hogy valaki is segített.		Chierchia 2013
Hat.	✓ Született egy gyerek?	Milsark 197	Szabolcsi 1984
effekt.	✗ Született a gyerek?	Belletti 1988	Keenan 2003
Gyenge sziget	✓ Kinek nem adták kölcsön a kocsit?	Ross 1984	Szabolcsi—Zwarts 1993
	✗ Kinek nem ajándékozták oda a kocsit?	Rizzi 1990	Schwarz—Simonenko 2018

Miért érdekes?

- A szintakszis => szemantika váltást gyakran a vizsgált adatok körének kiszélesítése kényszeríti ki.
- Az új adatok új megvilágításba helyezik a klasszikus adatokat is.
- A rossz mondatok inkoherenciáját gyakran a mondatjelentés fontos összetevői közötti, logikailag is megragadható ellentmondás okozza.
- A konkrét jelenség új magyarázata új, általánosabb elméleti kérdéseket is felvet.
- Korábbi munkámban többször volt alkalmam ilyen jelenségekkel foglalkozni. Mai előadásom egy olyan vizsgálaton alapul, amely az obviációra (anti-koreferenciára) irányult (Szabolcsi 2021).

Obviáció (a továbbiakban: anti-koreferencia)

Az 1980-as évek francia és spanyol grammatikával foglalkozó irodalma obviációnak (elhárításnak) nevezte el a következő jelenséget:

Ha egy kívánságot kifejező igének kötőmódú (konjunktívuszi) mondatbővítménye van, akkor e mondatbővítmény alanya nem lehet azonos (nem lehet koreferens) a kívánságot kifejező ige alanyával.

Ruwet (1984) klasszikus példáival:

Je veux que tu partes.

je ≠ tu

`(Én) azt akarom, hogy (te) távozzál'

**Je veux que je parte. (Ruwet 1984)*

je = je

`(Én) azt akarom hogy (én) távozzam'

A magyar példák ugyanezt a szabályosságot mutatják.

✓ Azt akarom/szeretném, hogy távozzál.

én ≠ te

*Azt akarom/szeretném, hogy távozzam.

én = én

*Azt akard/szeretnéd, hogy távozzál.

te = te

✓ Azt akard/szeretnéd, hogy távozzam.

te ≠ én

Ő/Elemér azt akarja/szeretné, hogy távozzon.

✓ `Elemér ... valaki más'

Elemér ≠ Balambér

* `Elemér ... ő maga'

Elemér = Elemér

Az anti-koreferencia első, mondattani elemzése

A kötéselmélet “B elve”:

A személyes névmás nem lehet koreferens egy olyan kifejezéssel, amely ugyanabban a “lokális tartományban” nála magasabban áll.

*(Én) Látom engem.

*(Te) Látod téged.

*(Ő/Elemér) Látja őt (‘magát’ értelemben).

A [lokális tartományon] kívüli kifejezéssel lehetséges a koreferencia:

✓ (Én) látom [az (én) apámat].

✓ (Én) tudom/megmondtam/nem hiszem/megígértem,
[hogyan távozom].

Ez kiterjeszthető a kötőmódú mondatbővítmény esetére, ha az ilyen tagmondat nem alkot önálló lokális tartományt, pl. mert igeideje nem önálló.

Ez a magyarázat azért vonzó, mert az anti-koreferencia jelenségét egy jól ismert és nagyon általános másik jelenségre vezeti vissza.

A kötéselméleti magyarázat képviselőinek két fő problémával kellett szembenéznük (ld. Kempchinsky 2009-ben).

Az egyik az, hogy nem sikerült megnyugtatóan megindokolni, miért nem számít önálló lokális tartománynak a kötőmódú alárendelt mondat. Erre azt lehet mondani, hogy türelmesen tovább kell dolgozni a megoldáson.

Nagyobb probléma az, hogy Ruwet (1984) rámutatott: számos olyan eset létezik, ahol az anti-koreferencia effektusa nem lép fel.

Ruwet szerint itt hiányzik / gyengül az anti-koreferencia:

? Je veux que je sois enterré dans mon village natal.

✓ Azt akarom, hogy a szülőfalumban legyek eltemetve.

? Je veux que je puisse attaquer à l'aube.

✓ Azt akarom, hogy hajnalban tudjak támadni.

✓ Je veux que tu partes et que je reste.

✓ Azt akarom, hogy te távozz, én pedig maradjak.

? Dites-lui bien que je veux que je reçoive son message dans les plus brefs délais.

✓ .. Azt akarom, hogy késedelem nélkül megkapjam a választ.

✓ Je veux que je sois très amusant ce soir.

✓ Azt akarom, hogy ma este nagyon szórakoztató legyek.

Francia kontra magyar

A franciával társított magyar mondatok hasonló tartalmúak és szerkezetűek. Itt mindjárt érdemes megjegyezni, hogy a Ruwet-t követő szakirodalom tiszteletteljesen készpénznek szokta venni Ruwet francia ítéleteit, de egy közelmúltban megjelent kísérletes munka (Feldhausen és Buchczyk 2021) azt találta, hogy a francia beszélőknek csak egy kisebb része ért egyet Ruwet-vel; nagyobb részüknek a fenti példák többsége nem elfogadható.

Fontos tehát, hogy a magyar változatok kifogástalanok. Bármilyen legyen a francia és a magyar közötti különbség oka, a magyart “ideális Ruwet-nyelvnek” tekinthetjük és mint ilyet tanulmányozhatjuk.

A kötéselmélet ezekről a kivételekről nem mond semmit.

Így Ruwet óta ezt a magyarázatot általában megcáfoltnak tekintik.

Az új kérdés tehát ez:

Hogyan lehet számot adni arról, hogy egyes kötőmódú mondatbővítményekben tilos a koreferencia, másokban nem?

Az anti-koreferencia funkcionális magyarázata

Farkas (1992) két fontos új megállapítást tesz.

Az első a jelenség leírásával kapcsolatos.

Anti-koreferencia akkor lép fel, ha alárendelt mondat által leírt helyzetet egy olyan aktus hozza létre, amelyet szándékosan és kifejezetten ebből a célból végez az az individuum, akire a főmondati és az alárendelt mondati alany utal.

Röviden: az illető individuum teljes mértékben felelős az alárendelt mondati helyzet létrejöttéért: “RESP[onsibility] viszonyban” áll vele.

A RESP viszony tipikus esete az, ha az alárendelt mondat alanya ágens (*távozzam*). Nem ágentív az alany (nincs RESP): *a szülőfalumban legyek eltemetve, megkapjam a választ, szórakoztató legyek.*

A RESP viszony jelentőségét a magyarra alapozva további, újszerű példákkal is igazolhatjuk (ezek tőlem származnak).

Itt az alany nyelvtanilag ágens, de nincs RESP viszony!

✓ [A sebész megjelöli az operálandó testrészt.] Nem akarom, hogy véletlenül/tévedésből az egészséges lábat amputáljam.

✓ [A színész egyezkedik a rendezővel.] Azt akarom, hogy táncoljak a következő jelenetben.

✓ [Legkisebb fiú a tündérhez.] Azt akarom, hogy megöljem a sárkányt és feleségül vegyem a királynőt.

Az alany kontrasztív fókuszos: ✓ Azt akarom, hogy ÉN távozzam.

✓ Azt akarom, hogy csak ÉN távozzam.

✓ Azt akarom, hogy ne ÉN távozzam.

Farkas (1992) anti-koreferencia magyarázata

Az infinitívuszi kontroll szerkezet a RESP viszony ideális kifejezője, és így, ha az adott nyelvben és szerkezetben rendelkezésre áll kontrollált infinitívusz, az blokkolja a kötőmód használatát.

**Je veux que je parte* rossz, mert a ✓ *Je veux partir* blokkolja.

**Azt akarom, hogy távozzam* ✓ *Távozni akarok*

Ez a magyarázat, bár jelentéstani terminusokban van megfogalmazva, maga nem szemantikai, hanem funkcionális -- két alternatív szerkezet versengésén alapul.

Predikció: Ha nincs rivális, nincs anti-koreferencia.

Farkas elmélete azt jósolja, hogy az olyan a balkáni nyelvekben, mint a szerb és újgörög, amelyekben nincs infinitívusz, a kívánságot kifejező igék kötőmódú mondatbővítményében nincs anti-koreferencia. Ezeknek a nyelveknek a közelebbi vizsgálata természetesen nagyon fontos; én azonban Farkas elméletét egy másfajta próbának fogom alávetni.

Az anti-koreferenciát a szakirodalom a **kötőmódú** mondatok sajátosságaként kezeli. Vajon megfigyelhető-e anti-koreferencia másutt, például **kijelentő módú (indikatívuszi)** mondatokban? Ha igen, akkor lehetséges-e ezt egy alkalmasabb szerkezet, infinitívusz vagy a kijelentőtől eltérő más mód blokkoló hatásának tulajdonítani?

A magyar mondatbővítésekben túlteng a kijelentő mód.

Számos olyan igénk van, amelynek csak kijelentő módú bővítése lehet (illetve, az infinitívusz csak speciális értelemben létezik vagy stilisztikailag nagyon jelölt). Ilyen például a *remél* és *sajnál*.

*Remélek meggyógyulni / hazamenni. *Remélem, hogy meggyógyuljak.

✓ Remélem, hogy meggyógyulok.

*Sajnállok betegeskedni / hazamenni. *Sajnálom, hogy betegeskedjem.

✓ Sajnálom, hogy betegeskedem.

Ha a *remél* és *sajnál* kijelentő módú bővítése anti-koreferencia effektust mutat, azt nem lehet azzal magyarázni, hogy valamely más mondatforma alkalmasabb a kívánt jelentés kifejezésére és blokkolja a kijelentő módot.¹⁷

Remél + jelen idejű alárendelt mondat, mely egyidejű, epizodikus (nem habituális) eseményt ír le. (1)

- a. ✓ Remélem, hogy benne vagyok a csapatban.
 - b. ✓ Remélem, hogy nem untatlak.
 - c. ✓ Remélem, hogy biztonságban vagyok.
- } nem ágentív, nincs RESP

- d. ✓ Remélem, hogy egyenesen állok.
- e. # Remélem, hogy fél lábon állok.
- f. # Remélem, hogy nem szédülök.
- g. # Remélem, hogy nem fázom.

- h. # Remélem, hogy ugrándozok.
 - i. # Remélem, hogy próbálok segíteni.
 - j. # Remélem, hogy simogatom a macskát.
- } RESP

- j.' ✓ Remélem, hogy a MACSkát simogatom.
- j." ✓ Remélem, hogy Simogatom a macskát.

Remél + jelen idejű alárendelt mondat, mely egyidejű, epizodikus (nem habituális) eseményt ír le. (2)

- a. ✓ Remélem, hogy benne vagyok a csapatban.
- b. ✓ Remélem, hogy nem untatlak. nem ágentív, nincs RESP
- c. ✓ Remélem, hogy biztonságban vagyok.

d. ✓ Remélem, hogy egyenesen állok.	} az ágens talán nem tudja, sikeres-e
} az ágens tudja, sikeres-e
} közvetlen érzékelés: alany tudja
} közvetlen érzékelés: alany tudja
e. # Remélem, hogy fél lábon állok.	
f. # Remélem, hogy nem szédülök.	
g. # Remélem, hogy nem fázom.	

- h. # Remélem, hogy ugrándozok.
- i. # Remélem, hogy próbálok segíteni. RESP
- j. # Remélem, hogy simogatom a macskát.

j.' ✓ Remélem, hogy a MACSkát simogatom.	} az ágens talán nem tudja, hogy ...
} az ágens talán nem tudja, hogy ...
j." ✓ Remélem, hogy Simogatom a macskát.	

A *remél* ige esetében a belső bizonyosság a meghatározó tényező, és a szándékos cselekvés (normális körülmények között) mint a belső bizonyosság egyik forrása játszik szerepet.

A körülmények nem mindig “normálisak”. Ha tükör előtt állok, akkor világosan látom, hogy egyenesen állok-e; ebben az esetben (d) anti-koreferens; és megfordítva, ha egy olyan gépezetbe szorítottak, amely esetleg leveszi egyik lábamról a súlyt, akkor lehet, hogy nem vagyok biztos benne, fél lábon állok-e, és (e) nem anti-koreferens.

Emlékezzünk vissza arra, hogy az *akar*+kötőmód esetében sem az mondta ki a végső szót, hogy az alárendelt mondat igéje “normális esetben” ágentív-e: tévedés vagy véletlen, illetve rendező vagy a kívánságokat teljesítő tündér hatalma felülbíráltta ezt. Tehát a *remél* “nem normális” esetei egyáltalán nem kivételesek vagy meglepőek.

Sajnál + jelen idejű alárendelt mondat, mely egyidejű, epizodikus (nem habituális) eseményt ír le.

Egy szép koncert végén természetes azt mondani, hogy “Sajnálom, hogy vége van”, azaz: “Kár, hogy vége van” vagy “Bárcsak ne lenne vége”. Az alábbi mondatokat ugyanebben az értelemben kéretik olvasni, nem pedig úgy, mint másoknak célzott, bocsanatkérő megnyilatkozásokat.

A *sajnál* faktív: “x sajnálja, hogy p” csak akkor lehet igaz vagy hamis, ha p igaz és x tudja ezt. A sajnáló nem lehet bizonytalan, és így a közvetlen érzékelés nem játszik szerepet.

Ha azonban az alárendelt mondatban szándékos cselekvés szerepel (RESP), a mondat hasonlóképpen furcsa, mint az *akar*+kötőmód példáiban.

Itt az egyszerűség kedvéért fel fogom tenni, hogy a mondat “normális körülményeket” ír le (az alany szabad akaratából, tudatosan és mások közbenjárása nélkül cselekszik).

a.	✓ Sajnálom, hogy benne vagyok a csapatban.	}	nincs RESP
b.	✓ Sajnálom, hogy untatlak.		
c.	✓ Sajnálom, hogy veszélyben vagyok.		
f.	✓ Sajnálom, hogy szédülök.		
g.	✓ Sajnálom, hogy fázom.		
h.	?? Sajnálom, hogy ugrándozok.	}	RESP
i.	?? Sajnálom, hogy próbálok segíteni.		
j.	?? Sajnálom, hogy simogatom a macskát.		

A *sajnál* ugyanarra a +/-RESP különbségre érzékeny, mint az *akar*.

Jegyzet: *sajnál* + múlt és jövő idejű mondatbővítmény

Hasonló, kicsit gyengébb effektus áll elő, ha a *remél* mondatbővítménye a közvetlen közeli múltat vagy a nagyon jól tervezhető jövőt, illetve ha a *sajnál* mondatbővítménye a nagyon jól tervezhető jövőt írja le.

Tanulság és új hipotézis

Az a tény, hogy a *remél* és *sajnál* egyes mondatbővítményei furcsák vagy elfogadhatatlanok, nem tulajdonítható egy másik mondatforma blokkoló hatásának – ennek a mondatbővítménynek a magyarban alkalmasabb grammatizált formája nincsen. Ha elfogadjuk, hogy a *remél* és a *sajnál* lényegében ugyanazt az anti-koreferencia jelenséget példázza, mint az *akar*, a blokkolás nem lehet a jelenség általános érvényű magyaráza.

Az alábbi hipotézis szolgál most vizsgálatom alapjául:

Az anti-koreferencia jelensége akkor áll elő, ha a főmondati attitűd-ige jelentése és az alanynak az alárendelt mondatban kifejezett helyzethez való viszonya egy speciális fajta konfliktusban áll egymással. A jellemzésnek egyaránt le kell fednie a szándékos cselekvést és a közvetlen érzékelést (esetleg még mást is), és a releváns attitűd-igék osztályának magába kell foglalnia az *akar*-t, a *remél*-t és a *sajnál*-t (esetleg mást is).

Az anti-koreferenciához vezető szemantikai-pragmatikai konfliktusok egy lehetséges modellje: ellentmondás az ön-direktívákban Kaufmann (2019) szerint

Kaufmann (2019) anti-koreferencia elmélete olyan szlovén *naj* partikulás direktív mondatokon alapul, amelyek igen hasonlítanak a magyar felszólító módú mondatokra abban, hogy morfológiájuk azonos a kötőmóddal és minden szám/személy kombinációt explicite jelölnek.

*Naj pomagam!

*Segítsek!

*Rekel si_i, da več telovadi_i.

*Azt mondtad, hogy tornázzál többet.

Kaufmann (2019:651–655) az “ön-direktívák” lehetetlenségét a direktív beszédaktus két alapvető aspektusa közötti ellentmondásra vezeti vissza.

Kaufmann (2019) az “ön-direktívák” lehetetlenségét a direktív beszédaktus két alapvető aspektusa közötti ellentmondásra vezeti vissza.

Egyfelől, egy p propozicionális tartalmú direktíva akkor használható, ha a direktor szerint nem garantált, hogy p mindenképpen igaz (vagy igaz lesz).

Másfelől, a direktornak rendelkeznie kell a megfelelő autoritással, ami garantálja, hogy a felszólított ágens engedelmeskedik és megvalósítja p -t.

Ez a két feltétel kompatibilis, ha a direktor nem azonos a felszólított ágenssel. Ha azonban azonosak, akkor a két feltétel ellentmondásban van. Az első szerint a direktor bizonytalan afelől, hogy meg fogja-e valósítani p -t, a második szerint biztos abban, hogy meg fogja valósítani:

Ellentmondás: Ha a direktor és a felszólított személy azonos, akkor e személy szerint lehet, hogy p nem (lesz) igaz, de biztos, hogy p igaz (lesz).

Predikció: Ha az alany nem ágens, nem felelős (RESP)
 p megvalósításáért: a direktor és a felszólított személy
azonossága nem vezet ellentmondásra.

(Azt mondtam, hogy) # Tornázzak többet!	(# RESP)
✓ Aztán kapjam meg holnapra a pénzt!	(non-RESP)
✓ Csak legyek megint egészséges!	(non-RESP)
✓ Vakuljak meg / pusztuljak el, ha hazudtam!	(non-RESP)

Anti-koreferencia az *akar* mondatbővítményében

Kaufmann (2020) fenti elméletet kiterjeszti a kívánságot kifejező igék kötőmódú mondatbővítményéből ismert anti-koreferenciára.

Már Kempchinsky (2009) javasolta, hogy az *akarom, hogy p* szerkezetű állításokat performatív módon, felszólításként kell elemezni.

Fel fogom tenni, hogy ez az elemzés sikeres, és rátérek a *remél* és *sajnál* vizsgálatára.

Átvihető-e ez az elemzés a *remél* és *sajnál* kijelentő módú alárendelt mondatában felfedezett anti-koreferenciára?

Amellett fogok érvelni, hogy az elemzés módszertana, az ellentmondás keresése átvihető, de a részleteket nagy mértékben módosítani kell.

Reméli, hogy p biztosan nem tartalmaz direktívát, de Kaufmann elemzésének mindkét fő eleme fellelhető benne.

1. Anand & Hacquard (2013) szerint a *remél* szemantikája:

János reméli, hogy esik.

János szerint lehet hogy esik, lehet, hogy nem.

Legalább egy olyan világban, amely összeegyeztethető azzal, amit János gondol, esik.

János előnyben részesíti az esőt.

Ebből az elemzésből számunkra a bizonytalanság feltétele a legfontosabb: ez fogja helyettesíteni a direktor Kaufmann-féle bizonytalanságát.

Reméli, hogy p biztosan nem tartalmaz direktívát, de Kaufmann elemzésének mindkét fő eleme fellelhető benne.

2. *A remél a következő kétféle esetben mutatott anti-koreferenciát.*

(i) Amikor az alany szándékosan hozza létre a folyamatban levő eseményt (RESP-viszonyban áll vele): *ugrándozok, próbálok segíteni, simogatom a macskát*, és tudja, hogy mi az, amit csinál.

(ii) Közvetlen érzékelés esetén: *szédülök, fázom*.

Az alany mindkét esetben biztos abban, hogy a leírt helyzet fennáll-e, és ez a biztonság introspektív jellegű, nem külső információ-forrásból ered.

Itt ugyanolyan ellentmondás áll fenn, mint Kaufmann ön-direktíváiban: az alany egyidejűleg bizonytalan p felől és biztos p -ben. De az ellentmondás forrása más, mint a direktívák esetében.

A *sajnál* esetében jobban el kell távolodnunk a kaufmanni modelltől

A sajnáló nem osztja a direktor és a reménykedő bizonytalanságát. A *sajnál* faktív ige, a sajnálónak tudnia kell, hogy az alárendelt p proposíció igaz. De egy ígéretes ellentmondást is itt fel lehet fedezni:

Sajnálom, hogy ugrándozonek.

logikai következménye:

Azt szeretném/Jó lenne, ha nem ugrándozonek.

logikai következményei:

Ha rajtam állna, hogy ugrándozonek-e, nem ugrándozonek; és
Rajtam áll, hogy ugrándozonek-e (a RESP viszony miatt); és
Ugrándozonek (a *sajnál* faktivitása miatt)

A *sajnál* ellentmondása nem az attitűd-hordozó bizonytalanságán alapul. Beleillik-e valamilyen más érdekes osztályba?

A *sajnál* beleillik egy másik fontos paradigmába: ez a beszédaktusok őszinteségi feltételeinek megsértése:

Ígérem, hogy segítek, de nincs szándékomban segíteni.

Esik az eső, de nem hiszem, hogy esik. [Moore paradoxona]

Nem akarom tudni, de ki lopta el a képet?

Fordulj balra, de ez nem áll érdekedben.

“[A beszélő] nem mondhatja abszurditás nélkül, hogy “Ígérem, hogy megteszem A-t, de nincs szándékomban megtenni A-t.” Searle (1969, 62)

Az őszinteségi feltétel egy pszichológiai állapotot (tudatállapotot?) specifikál, és az illokúciós aktus elvégzése ennek az állapotnak a kifejezése.

Illokúciós aktus

Őszinteségi feltétel

Kérés

B(eszélő) azt akarja, hogy H(allgató) megtegye A-t.

Állítás

B hiszi p -t.

Kérdezés

B igényli ezt az információt.

Köszönetmondás

B hálás A-ért.

Tanácsolás

B azt gondolja, hogy H-nak érdekében áll A.

Figyelmeztetés

B azt gondoja, hogy E nem fog javára válni H-nak.

Shoemaker (1996, 74–76): Nem a kimondás aktusa a fontos

“Nem szokták észrevenni, de már az paradox vagy logikailag furcsa, ha valaki **hiszi** egy Moore-paradoxont példázó mondat propozíciós tartalmát, függetlenül attól, hogy ennek a hitének nyelvi kifejezését adja-e. Ami igazán magyarázatra szorul, az az, hogy miért nem hiheti valaki koherens módon azt, hogy esik az eső és hogy ő nem hiszi, hogy esik -- annak ellenére, hogy az a két propozíció, amely e hitet alkotja, nyugodtan lehet egyszerre igaz. ... Tekintsük most azt a propozíciót, amely konjunkciója a fenti “Esik az eső, de nem hiszem, hogy esik”-nek és annak, hogy a beszélő hiszi ezt... Ez a konjunkció önellentmondó. A Moore-paradoxonos mondat tartalmának sajátossága tehát az, hogy ha egyáltalán hihető, ennek a hitnek az alanya nem tarthatja fenn logikus módon azt, hogy hiszi.”

vö. $Esik \wedge \neg Hiszem_hogym(Esik) \& Hiszem_hogym(Esik \& \neg(Hiszem_hogym(Esik)))$
 $\Rightarrow \neg Hiszem_hogym(Esik) \& Hiszem_hogym(Esik)$

Shoemakerhez csatlakozva: a mi ellentmondásaink szemantikai alapúak, nem megnyilatkozás-függőek

Nota bene, nem szükséges kifejezetten tagadni az őszinteségi feltételeket ahhoz, hogy abszurdumhoz jussunk. Elegendő kétségbe vonni őket:

Ígérem, hogy segítek, de lehet, hogy nincs szándékomban segíteni.

Esik az eső, de lehet, hogy nem esik.

Lehet, hogy nem akarom tudni, de ki lopta el a képet?

Fordulj balra, de lehet, hogy ez nem áll érdekedben.

Én -- én ellen: egy ellentmondás-család

- a. Moore paradoxona
Esik az eső, de nem hiszem, hogy esik.
- b. Paradox ígéret
Ígérem, hogy segítek, de nincs szándékomban segíteni.
- c. Direktív anti-koreferencia
Üljek le!
- d. *Akar*+kötőmódú anti-koreferencia
Azt akarom, hogy meglátogassam Marit.
- e. *Sajnál*+kijelentő módú anti-koreferencia
Sajnálom, hogy ugrándozok.
- f. *Remél*+kijelentő módú anti-koreferencia
Remélem, hogy ugrándozok / nem szédülök.

Családi hasonlóság

Az attitűd-hordozó tagad valamit vagy bizonytalanságot mutat valamiben, ami felől közvetlen bizonyossága van, illetve ami felett teljes kontrollt gyakorol. Az ellentmondás vagy konfliktus pontos természete az attitűd-kontextustól függ.

(a-b)-ben a beszélő elvégez egy olyan beszéd- vagy gondolati cselekvést, aminek őszinteségi feltétele a beszélő saját pszichológiai állapotát specifikálja.

- a. # Esik az eső, de nem hiszem, hogy esik.
- b. # Ígérem, hogy segítek, de nincs szándékomban segíteni.

(c,d,e)-ben az alany szándékosan hoz létre egy helyzetet (RESP viszony).

- c. # Üljek le!
- d. # Azt akarom, hogy meglátogassam Marit.
- e. # Sajnálom, hogy ugrándozonek.

Családi hasonlóság, folyt.

(c,d,e)-ben az alany szándékosan hoz létre egy helyzetet (RESP viszony).

c. # Üljek le!

d. # Azt akarom, hogy meglátogassam Marit.

e. # Sajnálom, hogy ugrándozok.

(f)-ben a *remél* egyaránt érzékeny a RESP-viszonyra és a közvetlen érzékelésre.

f. # Remélem, hogy ugrándozok.

Remélem, hogy nem szédülök.

A RESP viszony kétféle szerepet játszhat. (c,d,e)-ben a helyzet szándékos létrehozása releváns. De (f)-ben valószínűleg csak az számít, hogy egy megbízhatóan azonosított szándékos cselekvés ugyanolyan közvetlen bizonyosságot ad, mint egy állapot közvetlen érzékelése; ennek mond ellent az a bizonytalanság, amely remélés inherens tulajdonsága.

Feloldhatatlan ellentmondások

Amellett érveltem, hogy bizonyos esetekben azt a természetes osztályt, amelybe a rossznak tartott mondatok beletartoznak, nem szintaktikai tények, hanem szemantikai vagy pragmatikai ellentmondások jellemzik.

A közelmúlt irodalma számos hasonló jelenségre mutatott rá (Gajewski 2002, Chierchia 2013, Abrusán 2019 és mások). Közös bennük, hogy az ellentmondás nem egyszerű logikai problémából adódik.

Esik is, nem is. -- nem rossz mondat

Formális ellentmondás, de feloldható az “esik” kiterjesztett értelmezésével.

A számunkra releváns ellentmondások feloldhatalanok. Például az állított és előfeltételezett jelentéselemek ütköznek, vagy pedig felülbíráhatatlan a propozíciók evidenciális státusza (introspekció). Ez a kutatási irány a jövőben remélhetőleg további érdekes eredményekhez fog vezetni.

Hivatkozások

- Abrusán 2019, Semantic anomaly, pragmatic infelicity, and ungrammaticality. *Annual Review of Linguistics* 5.
- Anand & Hacquard 2013, Epistemics and attitudes. *Semantics & Pragmatics* 6.
- Belletti 1988, The case of unaccusatives. *Linguistic Inquiry* 19.
- Chierchia 2013, *Logic in Grammar*. OUP.
- Farkas 1992, On obviation. In Sag & Szabolcsi, eds. *Lexical Matters*.
- Feldhausen & Buchczyk 2021, Revisiting subjunctive obviation in French: a formal acceptability judgment study. *Glossa* 6.
- Gajewski 2002, On analyticity in natural languages. Ms.
- Kaufmann 2019, Who controls who (and what). *Semantics and linguistic theory* 29.

- Kaufmann 2020, A semantic-pragmatic account of generalized subject obviation. Göttingen colloquium.
- Keenan 2003, The definiteness effect: semantics or pragmatics? *Natural Language Semantics* 11.
- Kempchinsky 2009, What can the subjunctive disjoint reference effect tell us about the subjunctive? *Lingua* 119(12)
- Klima 1964, Negation in English. In Fodor & Katz, eds.
- Ladusaw 1979, *Polarity Sensitivity as Inherent Scope Relations*. PhD, UT.
- Milsark 1977, *Existential Sentences in English*. PhD, MIT.
- Rizzi 1990, *Relativized Minimality*. MIT Press.
- Ross 1984, Inner islands. BLS 10.
- Ruwet 1984, Je veux partir/* Je veux que je parte. *Cahiers de grammaire* 7.

- Ruwet 1991, *Syntax and Human Experience*. UCP.
- Searle 1969, *Speech acts. An essay in the philosophy of language*. CUP.
- Shoemaker 1996, Moore's paradox and self-knowledge. In *The first-person perspective and other essays*. CUP.
- Schwarz & Simonenko, 2018, Factive islands and meaning-driven unacceptability". *Natural Language Semantics* 26.
- Szabolcsi & Zwarts 1993, Weak islands and an algebraic semantics of scope taking. *Natural Language Semantics* 1.
- Szabolcsi 1984, From the definiteness effect to lexical integrity. In Abraham & de Meij, eds. *Topic, Focus, Configurationality*.
- Szabolcsi 2021, Obviation in Hungarian: what is its scope, and is it due to competition? *Glossa* 6.

Köszönöm a figyelmet!

Szabolcsi Anna

